

Стуглик Джоанна

кандидат економічних наук, здобувач ступеня доктора економічних наук
кафедри економіки, підприємництва та природничих наук,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Stuglik Joanne

Tavrida National V.I. Vernadsky University

РЕГІОНАЛЬНИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Економіка України, незважаючи на певні позитивні зрушення і тенденції економічного розвитку, як і раніше знаходиться в стані нестійкої рівноваги. Сформована регіоналізація економічних відносин вимагає самостійного високоефективного розвитку всіх суб'єктів країни, що ускладнюється наслідками світової економічної кризи та політичною ситуацією в країні. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у фундаментальних дослідженнях потенційних можливостей раціонального розвитку українських регіонів з урахуванням сформованих структурних пропорцій в їх в між-регіональних виробничих системах, в тому числі і в міжнародному поділі праці на світовому ринку. У статті запропоновано авторський підхід до дефініції «регіональний господарський комплекс», як до об'єкта управління регіональним розвитком. Регіональний господарський комплекс, на думку автора є просторово локалізованим співтовариством самостійних і відносно відокремлених господарюючих суб'єктів, що має єдину економічну базу, здатну до сталого розвитку.

Ключові слова: регіон, економіка, розвиток, регіональний господарський комплекс, державне регулювання.

Постановка проблеми. В сучасних умовах однією з найбільш актуальних проблем є пошук нових підходів і методів управління соціально-економічним розвитком регіонів. Це пов'язано з необхідністю узгодження інтересів господарюючих суб'єктів з метою підвищення якості та рівня життя населення, пошуком оптимальних пропорцій регіонального розвитку, які забезпечують збалансованість між різними секторами регіонального господарства. У науковій літературі і практиці використовуються такі поняття як регіон, регіональна економіка, регіональний господарський комплекс, часто вживаються як синоніми. Однак, на наш погляд, з метою підвищення ефективності управління соціально-економічним розвитком регіонів слід уточнити об'єкт регіонального управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкриттям сутнісних характеристик регіонального господарського комплексу як об'єкта державного управління займалися Я. Корнаї, Х. Ламперт, В. Леонт'єв, О. Моргенштерн, О. Балацький, Б. Буркинський, Т. Галушкіна, В. Геєць, Б. Данилишин, П. Саблукта ін. Але розгляд регіонального господарського комплексу в умовах нестабільності вимагає визначення його структури і уточненням його змістовних компонентів.

Мета статті. Розкрити сутність і зміст регіонального господарського комплексу як об'єкта державного управління

Виклад основного матеріалу. При всьому різноманітті визначень «регіон», не вироблено єдиного розу-

міння даної дефініції, однак Європейське економічне співтовариство рекомендує наступне його змістовне наповнення: регіон – це територія, що представляє собою відносно самостійну одиницю, що забезпечує соціально-економічну єдність з усією національною економікою, тобто економічні процеси, що в ній відбуваються, повинні відображати певні закономірності суспільного відтворення, що формуються під впливом взаємопов'язаних економічних, соціальних і природних факторів.

Відповідно, регіональна економіка являє собою сукупність видів господарської діяльності в межах регіону. Всі сучасні підходи до управління економікою на регіональному рівні базуються на системному підході.

Регіон як територіально локалізована відтворювальна система має яскраво виражену стратегічну спрямованість цілей, їх об'єктивну наближеність до інтересів населення, об'єднаних територіально. Сталий розвиток економіки регіону – домінанта формування гідного рівня життя населення, що проживає на даній території. Саме з цієї точки зору необхідно оцінювати властивість комплексності. Забезпечення комплексності реалізується, перш за все, за рахунок власних ресурсів регіону шляхом розвитку виробничого сектора, фінансової інфраструктури, регулюючих структур. При їх відсутності або недостатньо якісному рівні розвитку знижується ефективність діяльності і галузей безпосередньої спеціалізації і територіальної системи в цілому. Комплексність регіональної

економіки отримує своє вираження в пропорційному високоефективному розвитку всіх її елементів, що забезпечують міцну стиковку і синхронність фаз відтворювального процесу [2].

Однак слід також враховувати, що комплексність господарства регіону при задоволенні потреб його суб'єктів може забезпечуватися і за рахунок залучення зовнішніх по відношенню до нього ресурсів (товарних, фінансових, трудових, технологічних, інформаційних, інтелектуальних). При недостатній комплексності господарства, особливо інфраструктурної та інституційної, може виникнути відтік мобільних ресурсів з регіональної відтворювальної системи, приводячи до її диспропорційності і розбалансованості.

Поняття комплексу виникло завдяки потребами як практики, так і науки в категорії, в якій знайшли б відображення багато істотних сторін об'єктів дійсності від наукових теорій до соціально-економічних, організаційних і кібернетичних комплексів.

У більш формальній постановці проблеми при досить широкому рівні спільності під комплексом розуміється безліч об'єктів, на основі яких реалізується цілком визначення співвідношення з встановленими властивостями.

Складність у визначенні поняття «комплексу», пов'язана з коректним виділенням безлічі об'єктів, на яких реалізується комплекс, формулюванням властивостей відносини, що задає комплекс. Це завдання іноді буває настільки складним, що дослідники йдуть як би від протилежного – визначаючи комплекс не позитивно, а негативно – через перерахування не характерних для нього властивостей і відносин.

Отже, перейдемо безпосередньо до ідентифікації поняття господарського комплексу (ГК).

Багато економістів користуються поняттями «господарський комплекс» і «економічний комплекс», не розрізняючи їх і сподіваючись на те, що відповідний сенс зрозумілий з контексту.

Крім того, часто говорять про соціально-економічний комплекс або соціально-економічний лад. Х. Ламперт навмисно оперує поняттям «економічний лад», розуміючи під останнім сукупність правил, згідно з якими функціонує національна економіка.

На нашу думку, можна дати визначення господарського комплексу в контексті розширювального розуміння економічної діяльності, що пов'язана з теорією соціуму. Ми припускаємо, що слід розуміти під господарським комплексом функціонально відокремлену і певним чином структуровану сукупність соціально-економічних інститутів.

Звичайно, наведене розуміння – це не більше, ніж ще один погляд на об'єкт, що розглядається як господарський комплекс.

Наведені в сучасній літературі позиції вчених акцентують увагу на трьох моментах функціонування суспільного виробництва:

1. На економічному аспекті як процесі створення, розподілу і споживання цінності.

2. На організаційно-інституційній стороні, де упор здійснюється на тому, як влаштовано господарство.

3. На інформаційно управлінському процесі, що полягає в реалізації управлінських рішень.

Звісно, всі ці три аспекти і повинні бути покладені, якщо не в основу визначення, то в основу розуміння господарського комплексу. У цьому сенсі на наш погляд вірна формула:

господарство = економіка + організація + управління суспільно корисною діяльністю

З вищевикладеного випливає, що термін «господарський комплекс» коректніше терміну «економічний комплекс», оскільки економічним є тільки один блок розуміння господарського комплексу – перший. Проте, з огляду на це застереження, ми не схильні наголошувати на термінологічній різниці між двома термінами і далі господарський комплекс і економічний комплекс будуть вживатися як рівноправні поняття.

Наведене вище розуміння господарського комплексу володіє всією необхідною для нього атрибуцією. А саме, тут вказано на функціональну специфіку господарського комплексу – блок «економіка» має на увазі перетворення обмежених ресурсів в потреби, що є місією господарського комплексу.

Нарешті, береться до уваги управління і переробка інформації – останній блок формули.

У господарському комплексі можна виділити дві групи елементів (ідея О. Моргенштерна): одна група формує ядро – це структурні компоненти, руйнування яких зводить нанівець реалізацію функції комплексу; інша група не відноситься до ядра і руйнування його елементів не призводить до істотного зниження рівня реалізації функції. Якщо роль ядра виконує змінюваний набір елементів, тобто ядро переміщується по структурі, то пристосовність комплексу до проблемних ситуацій висока, а реалізація функції комплексу стійка.

Система управління регіональним господарським комплексом охоплює різноманітні сфери економічних відносин: відносини власності, фінансово-кредитну, податково-бюджетну системи, організаційно-управлінські, виробничо-економічні, аграрні відносини, законодавство, характер зв'язку між ними по вертикалі і горизонталі, заходи і дії регіональної влади з регулювання економічних процесів на території регіону, в системі міжрегіонального взаємодії і на рівні країни в цілому.

Принципами таких економічних відносин є наступні [3]:

- реальна рівність усіх регіонів країни у відносинах;
- однотипність умов (правових, податкових, майнових) і можливостей (організаційних, інфраструктурних) діяльності кожного регіону;
- врахування особливостей територіальної спеціалізації кожного регіонального суб'єкта в залежності від природних ресурсів, кліматичних, транспортних та інших умов;
- самостійність в засобах і діях регіонів щодо забезпечення повної або максимально можливої само-

достатності фінансово-бюджетних ресурсів і їх цільового використання;

- взаємодія з розширення співпраці між регіонами з метою укрупнення загального товарного ринку, технологічного та інформаційного простору;
- узгодження дій з взаємодопомоги регіонів в освоєнні природних ресурсів, вирішенні екологічних проблем, зайнятості, соціально-етнічних завдань;
- справедливість у вирішенні спорів та протиріч між регіонами, що виникають з адміністративно-територіальних, ресурсних, міжетнічних та інших питань;
- відповідальність керівників регіональних органів влади за прийняті або своєчасно не прийняті рішення і дії;
- незаангажованість регіональних суб'єктів влади в розподілі бюджетних і позабюджетних коштів, в підтримці приватного сектора, в боротьбі зі злочинністю та корупцією в регіональних і місцевих органах влади [3].

До найважливіших методів реалізації управління регіональним господарським комплексом відносять:

- системне прогнозування;
- постановка реальних середньострокових цільових завдань і методів ступеневої рішення довгострокових;
- ініціативний пошук фінансових, технологічних та інтелектуальних ресурсів;
- багатофункціональне регулювання економічних і соціальних процесів;
- координація цілей і дій на всіх рівнях відносин;
- дієвий оперативний контроль [3].

Більшість з названих принципів і методів не втраховуються або реалізуються в регіоні частково, з серйозними порушеннями прав і обов'язків. Тому немає достатніх підстав вважати, що система управління регіональним господарським комплексом сформована.

Якщо розглядати систему управління розвитком регіонального господарського комплексу з кібернетичної точки зору, то слід зазначити наступне. Система управлінням розвитком регіонального господарського комплексу включає керуючу підсистему – суб'єкт управління і виконавчий орган та керовану підсистему – об'єкт управління. Керуючою підсистемою в даному випадку є регіональні органи всіх гілок влади. Керована підсистема – це господарюючі суб'єкти, організації, населення регіону. Всі елементи системи пов'язані між собою інформаційними зв'язками. Регіональні органи влади отримують інформують про поточний стан суб'єктів господарювання та надають інформацію із зовнішнього середовища від органів влади та організацій регіонального рівня, органів влади та організацій інших регіонів, від міжнародних організацій. Відхилення у функціонуванні господарюючих суб'єктів регіону відбуваються під впливом зовнішніх факторів. Регіональні органи влади оцінюють зовнішню і на основі цієї оцінки приймають і виробляють керуючий вплив, який ліквідує відхилення в діяльності підприємств.

Кібернетичний підхід дозволяє розглядати процес управління розвитком регіону як процес інформаційний, а в складі керуючої системи виділяти інформаційну підсистему. Необхідно відзначити відсутність такої інформаційної підсистеми в більшості регіонів.

Система управління регіональним господарським комплексом повинна формуватися і здійснюватися як на рівні країни, так і владою кожного регіону.

Висновок. Таким чином, регіональний господарський комплекс нами розуміється як просторово локалізоване співтовариство самостійних і відносно відокремлених господарюючих суб'єктів (що володіють автономними тенденціями розвитку), що має єдину економічну базу, здатну до сталого розвитку. А інтеграція господарюючих суб'єктів регіонів України в окремі сектори за функціональною ознакою визначає структуру регіонального господарського комплексу держави.

Звертаючись до змісту регіонального господарського комплексу, можна виділити його наступні структурні елементи:

- сукупність взаємодіючих суб'єктів, галузей і секторів;
- систему господарських зв'язків між суб'єктами регіонального господарства;
- регіональний господарський механізм (сукупність економічних і правових механізмів, форм і способів взаємодії, створених суб'єктами регіонального відтворення);
- розташовані на території регіону елементи виробничого потенціалу, що становлять матеріальну основу регіонального господарства;
- природне середовище життєдіяльності та протікання виробничих процесів;
- техніко-технологічну структуру бізнес-процесів (сукупність сформованих у цьому регіоні технологічних укладів);
- культурне середовище суспільства, що забезпечує сприйнятливості регіонального співтовариства до поширення стандартів якості життя та новацій відтворення.

Крім того, регіональному господарському комплексу властиві:

- цілеспрямованість (цілеспрямована поведінка в господарському комплексі є властивістю кожного його елемента);
- здатність адаптації до зовнішнього середовища. Основною такого способу – зміна внутрішньої структури господарського комплексу при зміні умов середовища;
- конкретне поєднання відносин, форм, методів і засобів, які забезпечують функціонування економіки, підтримання динамічної рівноваги відтворювальних процесів, що протікають в ній;
- зв'язки по вертикалі і горизонталі, що підкреслюють ієрархічну будову комплексу, наявність вищих і нижчих ланок в контурі управління, численних інших ознак системності господарства.

Список літератури:

1. Гриценко А., Песоцька Є. Формування інформаційно-мережевої економіки. *Економічна теорія*. 2013. № 1. С. 5–19.
2. Пєпа Т.В. Регіональні нерівності соціально-економічного розвитку та напрями їх пом'якшення і подолання. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2013. № 2(77). С. 67–81.
3. Нова регіональна політика для нової України. К.: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 76 с.
4. Модель соціально-економічного розвитку українських регіонів була представлена на Європейському бізнес-саміті. URL: <http://kfund.ua/uk/model-sotsialno-ekonomichnogorozvitku-ukrayinskih-regioniv-bula-predstavlena-na-yevropejskomu-biznes-samiti/> (дата звернення 09.09.2019)
5. Грига В., Рижкова Ю. Регіональний розвиток на основі розумної спеціалізації. *Стратегія розвитку*. 2018. № 7. С. 30–33.

References:

1. Grytsenko, A. and Pesotska, E. (2013). Formation of information and network economy [Formuvannia informatsiino-merezhevoi ekonomiky]. *Ekonomichna teotiiia*, 1, pp. 5–19. 2.
2. Pєpa, T. (2013). Regional inequalities of social and economic development and ways of their mitigation and overcoming [Regionalni nerivnosti sotsialno-ekonomichnogo rozvytku ta napriamy yikh pomiakshennia i podolannia]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU*, 2(77), pp. 67–81.
3. New regional policy for a new Ukraine [Nova regionalna polityka dlia novoi Ukrainy"]. Kyiv : Instytut suspilno-ekonomichnykh doslidzhen.
4. Kfund.ua. (2016). The model of social and economic development of Ukrainian regions was presented at the European Business Summit. [online] Available at: <http://kfund.ua/uk/modelsotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-ukrayinskih-regioniv-bula-predstavlena-na-yevropejskomubiznes-samiti> (accessed 09.09.2019)
5. Gruga, V. and Ryzhkova, Yu. (2018). Regional development on the basis of reasonable specialization [Regionalnyi rozvytok na osnovi rozumnoi spetsializatsii]. *Strategy of development*, 7, pp. 30–33.

**РЕГИОНАЛЬНЫЙ ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ КОМПЛЕКС
КАК ОБЪЕКТ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ: ОПЫТ УКРАИНЫ**

Економіка України, незважаючи на певні позитивні змісти та тенденції економічного розвитку, по-прежнему знаходиться в стані неустойчивого рівноважя. Складившилася регіоналізація економічних відносин потребує самостійного високоєфективного розвитку всіх суб'єктів країни ускладнюється наслідками світового економічного кризису політичної ситуацією в країні. В зв'язі з цим виникає об'єктивна необхідність в фундаментальних дослідженнях потенціальних можливостей раціонального розвитку українських регіонів з урахуванням складившихся структурних пропорцій в їх виробничих системах в міжнародному розподілі праці. В статті запропоновано авторський підхід до дефініції «регіональний господарський комплекс», як до об'єкту управління регіональним розвитком. Регіональний господарський комплекс, по думці автора, є просторово локалізованим суспільством самостійних і відносно обособлених господарюючих суб'єктів, має єдину економічну базу, здатну до стійкого розвитку.

Ключевые слова: *регион, экономика, развитие, региональный хозяйственный комплекс, государственное регулирование.*

**REGIONAL ECONOMIC COMPLEX AS A PUBLIC GOVERNANCE:
THE EXPERIENCE OF UKRAINE**

In modern conditions, one of the most pressing problems is the search for new approaches and methods for managing the socio-economic development of regions. This is due to the need to harmonize the interests of business entities in order to improve the quality and standard of living of the population, the search for optimal proportions of regional development, ensuring a balance between different sectors of the regional economy. The Ukrainian economy, despite some positive changes and trends in economic development, is still in a state of unstable equilibrium. Formed regionalization of economic relations requires independent highly efficient development of all subjects of the country, which is complicated by the consequences of the global economic crisis, the political situation in the country. In this regard, there is an objective need for basic research of potential opportunities for the rational development of the regions of Ukraine, taking into account the prevailing structural proportions in their production systems. The process of managing the regional economy is an objective regularity of the development of productive forces and the strengthening of relations between subjects, industries, industries in the region. For the final withdrawal of the region from the state of instability and ensuring its further planned development, it is necessary to regulate the regional economy by the state, taking into account its structural features. The article reveals the essence and content of the regional economic complex as an object of public administration; The author's approach to the definition of "regional economic complex" as an object of regional development management is proposed. According to the author, the regional economic complex is a spatially localized community of independent and relatively separate economic entities that have a single economic base capable of sustainable development. And the integration of economic entities of the regions of Ukraine into separate sectors functionally determines the structure of the regional economic complex of the state. The management system of a regional economic complex should be formed and implemented both at the national level and by the authorities of each region.

Key words: region, economy, development, regional economic complex, state regulation.